

Želvy (*Chelonii*). Řád plazů oddělující se tvarem svého těla a vnitřním ústrojím velmi ostře od ještěrů i od hadů. Tělo ploské jest uzavřeno dvěma štíty, a sice štitem hřbetním a štitem břišním, kteréž jsou na krajích svých mezi sebou srostlé, nechávajíce jen otvor pro hlavu, krk, čtyry nohy a ocas, kteréž se u většího dílu ž-v pod štit vtáhnouti dají. Hlava jest vejčitá, čelisti jsou bezzubé, pokryty jemnou rohohou, jazyk jest krátký, pohyblivý, a oči mají dokonale klapky. Žebra jsou na pevné, nehybné páteři přirostlá dokonale k zpodní straně hřebenku, který se původně zcela oddělil od žeber z pokožky vylučuje, kost prsní srůstá se štitem břišním, který jest bud kostnatý neb chruplavkovitý. Lopatky i pánev nestojí jako u ostatních obratlovců za, nýbrž před páteří, na vnitřní její straně, a tím se stává kostra ž-v na rozdíl ode všech kostér ostatních obratlovců velmi pamětičnou. Mezi obratly jsou pohyblivé jedině obratle ocasní. Všechni ž. mají čtyry nohy stejně neb nestejné velikosti, kteréž obyčejně 5, řidčeji 4 prsty bud ploutvemi spojené neb drápkami opatřené mají. Na hřebenku štítu zavou se desky prostřední obratlovité, *scutella vertebralia*, desky například břišní žebrenatými, *s. costalia*, a desky pokrajní *s. marginalia*. Desky štítu dolejšího se zavou břišními, *s. sternalia*. Rozložení jakož i tvary těchto desk dávají velmi dobré měřítko k rozpoznávání rozličných druhů. Samci rozeznávají se od samic na první pohled svým prohloubeným dolejším štitem. Samice kladou vejce, obalená v rohovitou neb vápennou skořepinou, a vyhřívají pro ně v písce zvláštní hnizda. Ž. jsou vesměs líná zvířata a pohybují se velmi pomalu, živice se nejvíce bylinnými látkami, menšími zvířaty, mořskými řasami a rybami; dovedou však i 6–8 měsíců bez všecké potravy žít. Houzevnatost jejich jeví se i tím, že zbabený mozek ještě po několika měsících dávají znamení života. Vývin tělesný jde u ž-v těž velmi zvolna ku předu, a dospělost pohlaví nastává u nich teprv v pozdních dobách; za to dosahuje těž velikého stáří, a jsou příklady, že ž. chycené i 50 let žily. Mezi všemi plazy dávají ž. člověku největší užitek, a maso téměř všech druhů jest jedlé. Duméril a Bibron rozdělili ž. na tyto 4 čeledi: 1. Čeleď ž.-zemních (*Chersita*); mají silně vypouklý, kostěný štit hřbetní, který jest s břišním srostlý a pod nějž se mohou hlava i nohy dokonale vtáhnouti. Prsty jsou srostlé a mají tupé drápkky. Druhy této čeledi nyní žijící jsou vesměs malé, a různí se tím velmi od pravěkých ohromných ž-v této čeledi, jichž zbytky se zhusta vyskytují na úpatí Himalajském. Sem patří ž.-va řecká (*Testudo graeca* L.), jest až 1' dlouhá, má desky žluté černými skvrnami a žije v jižní Evropě, živí se hmyzem a dávajíc chutné maso. Ž. indická (*Chersine indica* Gm.) jest největší všech žemních ž-v, 5' dlouhá a tak těžká, že ji 5–6 lidí sotva ze země povzduhnouti může. V Indii, Ž. brázditá (*Testudo sulcata* L.) jest žlutá a má desky rýhované, 2' dlouhá. Žije v Indii a v jižní Evropě. 2. Čeleď bahenných ž-v (*Elatida*); mají prsty spojené napolo plovací blanou, zdržují se zvláště v bahnech, živíce se látkami rostlinnými. Hlava se dá obyčejně dokonale pod štit vtáhnouti. Některé z nich, tak zvané žabí ž., mají měkké čelisti, nos rypákovitý a na hlavě a krku rozličné přívěsky laločnaté. K nim se řítá ž. třepenitá (*Chelis fimbriata* Gm.), má na krku třepení masité, štit hnědě barvy, a žije v sev. Americe, živí se výhradně rostlinami. Délka její obnášívá až 15". Ž. evropská (*Emis europea* Schn.) jest 8–10" dlouhá, má černý štit se žlutými paprsky a žije v bahnech a jezerech evropských.

Ž. hadí (*Chelydra serpentina* Lac.) jest až 4 stopy dlouhá, má malý štit a dlouhý ocas, žije v severní Americe a dívá velmi chutné maso. Ž. krabicová (*Cinosternum clausum* Spix), jest kulatá a může k svému pomocí polohyblivé závorky na břišní straně dokonale uzavřít. Žije též v Americe. — K 3. čeledi ž. v říčních (*Potamida*), kteráž se vyznačuje prsty plovací blanou opařenými a velmi dlouhým krkem patří ž. kousavá (*Trionyx ferox* Gm.). Tato žije v řekách sev. Ameriky, jest 2–3 stopy dlouhá, má měkký štit a žíví se rybami. Druhy patřící k čeledi ž. v říčních nemohou hlavu a končetiny pod štit vtáhnouti. 4. Čeleď ž.-v mořských (*Thalassida*). Druhy čeledi této mají malý, ploský, vzdá súzený štit, pod kterýž hlava a končetiny vtáženy byly nemohou, hlava jest ploská, v předu jakoby uská čelisti zobákovité a nohy ploutevnaté. Všecky plavou velmi dobré a zdržují se neustále v širém moři těplejších pásmech, vycházejíce na břeh jen když vejce klásti chtí. Ty, kteréž se žíví bylinnými látkami poskytují velmi chutné a zdravé maso; ty však, jim slouží za potravu měkkýši, mají maso nezdravé, nežákna prý i jedovate. Lov na ně jest zejména v Sundajských mořích velmi výnosný. Sem patří ž.-va obrovská (*Chelonia Mydas* L.), největší to všech ž.-v, 6–7 stop dlouhá, a váživá z husty 800 liber. Vyskytuje se téměř ve všech tropických mořích a bývá zhusta zaháněna až na břehy anglické. Maso její jest pro plavce výtečnou potravou, ze zeleného štítu jejího zhotovení se vany konpací. Ž. karibská (*Chelonia imbricata* L.) jest hnědá s žindelovitými deskami, kteréž dávají dobrou želzovinu k zhotovování rozličných soustružnických a hřebenářských výrobků. Žije v Indickém a Atlantském moři. Ž. kožená (*Sphargis coriacea* Merr.) jest 6–8 stop dlouhá a má štit kožnatý. Žije v mořích již. Ameriky. Váha její dosahuje 800–1600 liber. Zkamenělých ž-v jest známo přes 100 druhů, jichž většina se vyskytuje v útvarech třetihorních. Největší zkamenělý druh *Colossochelys atlas*, 18 stop dlouhý, byl nalezen v třetihorném útvaru na svahu Himalajském. Bbk. — V starověkém válečnictví slula ž.-va (lat. *testudo*, něm. *Schildkröte*) záštita, jíž bojovníci nepřátelské hradby stěkajíce se zastavovali v tom spôsobu, že své silné štíty nad hlavami nebo v bocích těsně a semknutě držíce ohromný štit povrchem ž.-v se podaří opravili a tím svá těla proti nepřátelským šípům chránili. Přibližně se obléhalo k samym až hradbám, vystoupili na takový semknutý štit ještě jiní vojínové, kteří podobně své štíty nad hlavu kladouc se tak jednopatravou, a bylo-li potřebí, i dvoupatrovou ž.-vu tvorili. Starší letopisové píší, že zvláště u vojска římského celé záštupy u tvorění želv byly tak využity, že velitel i se svými pobočníky kočmo na zaokrouhlený ohromný štit vyskočiv sem tam jezdil nad hlavami svých podřízených, o čemž již se stanoviska fyzického arcit poněkud pochybovali dlužno.

Žena, dospělá osoba ženského pohlaví. Rodové zvláštěnosti ženy. Mimo rozdíly rodidel (v. t.) a fysiologické jejich úkony, rozpoznává se ž. od muže ještě četnými vlastnostmi tělesnými, kteréž zevnějšku jejímu zvláštnímu rázu dodávají. Kosti ženy jsou celkem útlejší a hladší a hrany jejich jsou více zakulacené, dutina prsní jest užší a kratší, žebra a kosti klíční méně ohnuté, žebra nepravá a křížová kost kratší nežli u muže, z čehož jde, že dutina břišní poměrně k prsou větší prostor zaujmá. Pánev ženy jest žirší, otvory a dutiny její prostrannější, a kosti bederní více vodorovné, kost křížová široká a ploská. Pánevce, v nichž klouby stehenní zapu-

stny jsou odstávají od sebe i, že kosti stehenní u kol tak zvané límo ženy zvláště rozmístí může. Zvláště rod může jeví se též v útvarech žebříčkové lebky a ostatní může jen o málo větší i obličeje mužova mnohem znata, též kosti lebky jsou zvláště sanice jsou žirší a vše prostrannější a vůbec ostřejí význačené. Kůže, i kůže těla jsou u muže dle povrchu těla mužského ženského vše jemný, se mezi ženou a mužem též jenom poměru pevných muže mají převahu částky kostra mužova obnáší $\frac{1}{10}$ v délce celého těla. Zjemnění dle ž. snadí i se ž. cizimu podnebí a než muž. Ž. prochází rozličněm rychleji než muž, jenž teplějších, kdežto i dřívějším ustanovuje než plavu u ženy rychlejší, díky jenž plíce mužovy větší i příslušné vše pro předu. Pro dýchacího ústroje jest i hlaubí. Celá soudava i větší, z čehož se dá vysvětlit, že ž. mnohem vše jsou Oběžná krve jest u muže v rukou, jsou jednotlivé vlny řídké, Srdeční jest u muže poměr a prostrannější dutiny, i jenž žirší a mají svalnatou stvůru jdoucí k rozplozování hřebeného mohutnější. Poněvadž mnohem tenší a ohýbatelnější než u mužů, a tudíž je růžová, tenkost stěn žil: datině vzdorovati silnější těž pětičinou, že krvace materníku se u žen velmi zlepšuje i nebezpečným i životu ženy týče, nedělají ženitní zjevy, jež by výrobu mohly, a psychoživoti se jedině v tom, že u muže však spíše reakce tudíž ž. více bytosti čí myslíci. Čivy ženy bývají již dosti značně podrážlivé během podílu rychlejšího těla, "poddávaje se snadnopak působi proti dle v jednom směru, z čehož chlejí k činnu, kdežto u slabšího stupně dochází činnu rychlejší pomíjí. Bolest citěnou celkem i tak že se zdá, jakoby vadila. Ž., vnímajíc rysice, chápá než muž, pa jako pamět mužova, působivou protipůsobivost nedovede tak osvojovat má ž. větší obrazovat, kteráž jest více podílu jsou rychlé, k hlaubí

František: Žena. In: R. Heger František
Ladislav. Slovník naučný. Díl X. Praha 1873,

serpentina Lac.) jest až 4 stopy a dlouhý ocas, žije v severní chutné maso. *Z. krabicevá* (*Spix*), jest kulatá a může být i ve závorky na břížní straně a též v Americe. — *K. 3. čeleďida*, která se vyznačuje prsty a velmi dlouhým křekem *Trionix ferox Gm.*). Tato žíze, jest 2—3 stopy dlouhá, má rybami. Druhy patřící k čeledi želavu a končetiny podél Ž-v mořských (*Thalassina*), je malý, ploský, vzadu súzený a končetiny vtaženy, pýši ploská, v předu jakoby uskáká, ploutevnaté. Všecky plavou jí se neustále v šířce, mohou bázejicí na břeh jen když vezou se živí bylinnými, látkami a zdravé maso; ty však jsou jíký, mají maso nezdravé, některé. Lov na ně jest zejména velmi výnosný. Sem patří *Mydus L.*, největší to dlouhá, a váživá z husta 800 něr ve všech tropických mořích, až na břehy anglické. Mago tečnou potravou, ze zeleného se vany konpací. *Z. karayata L.* jest hnědá a žindolově dívají dobrou želvy výrobu soustružnických a hřebců, ije v Indickém a Atlantském *Sphargis coriacea Merr.* jest ažit kožnatý. Žije v mořích ejí dosahuje 800—1600 libier, známo přes 100 druhů, jichž v útvarech třetihorním. Nej- *Colosochelys atlas*, 18 stop třetihorném útvaru na svahu — V starověkém výložení o, něm. *Schirmdark*, Schirmwinci neprátecké hrady stojí spůsob, že své silné štíty nad ohněm a semknuté dráče u Ž-v se podají upravit a spráteleckým štípum chránili k samým až hradbám, vystoupený štit ještě jiný vojnový, ty nad hlavu kladouc tak i potřebi, i dvoupatrovou z vý píši, že zvláště u vojska u tvoření želv byly tak využity svými pobočnýky kočmo na štit vyskočiv sem tam jedoucí dřízených, o čemž již je arcif poněkud pochybovat Český, a ženského pohledu. R. rodové. Mimo rozdíly rodidel (*Y. ony*, rozpoznává se že od muže a tělesnými, kteréž zavýšku dodávají. Kosti ženy jsou ští a hrany jejich jsou více ni jest užší a kratší, zebra hnute, zebra, nepravý a klenutý muže, z čehož jde, že dutina um. větší prostor zaujímají, tory a dutiny její prostrannost dorovná, kost křížový kroužek, kroužek kloubu stehenní kápou,

ženy jsou odstávají od sebe více než u muže, z čehož je, že kosti stehenní u kolenou více konvergují a tak zváné lano ženy zvláště v době těhotenství se osilí muže. Zvláště rodu rozdíl mezi ženou a mužem jeví se též v útvarech obličeje a celé hlavy, jakoli lebka a ostatní kosti mozek zavírající u muže jen o malo větší jsou, jest přece velikost obličeje mužova mnohem značnější než obličeje ženy, též kosti lebky jsou u muže více vyvinuty, vlastní sanice jsou širší a vyšší, otvory oční a nosní prostrannější a vůbec všecky části obličeje ostřej vyznačené. Kůže, chraplavky, svaly a jiná tkániva těla jsou u muže tužší a pevnější a tudíž i povrch těla mužského více hranatý, povrch ženského více jemný, vlnitý. Jiný rozdíl jeví se mezi ženou a mužem též co do množství a vzájemného poměru pevných a tekutých látek těla; u muže májí převahu částky pevné, u ženy tekuté, a kostra mužova obrnáší $\frac{1}{10}$, kostra ženina jen $\frac{1}{10}$, vlny celého těla. Z jemné soustavy celého těla ženského dá se též snadno vysvetlit ta okolnost, že ž. cizímu podnebí mnohem snáze přispěchí než muž. Ž. prochází rozličné stupně svého vývinu mnohem rychleji než muž, což platí zejména v krajích teplých, kde zákon plnoletost ženy o kolik je dívce ustanovuje než plnoletost mužova. Trávení byla u ženy rychlejší, dýchání pak slabší, poněvadž pod plíce mužovy větší a jsou počínuty v dutině praví více do předu. Pro mohutnější rozvoj celého dýchacího ústroje jest i hlas mužův mnohem silnější a hlubší. Celá soustava nervová jest u ženy dráždější, z čehož se dá vysvetlit, že nemoci nervové u žen mnohem více jsou rozšířeny než u mužů. Obě krve jest u muže celkem zdlouhavější, za to však jsou jednotlivé vlny krve žilami proudící větší. Srdeč jest u muže poměrně větší, má tlustší stěny a prostrannější dutiny, i srdečnice a plíce arterie jsou širší a mají svalnatější stěny, za to jest žilový jdoucí k rozpolozovacím ústrojím u ženy mnohem mohutnější. Poněvadž jsou stěny žil u žen mnohem tenší a ohýbnější, prosvítá jimi krev více než u mužů, a tudíž jest barva těla ženina více tlaková, tenkost stěn žilých nemohouc tak vydávat tlakovat silnějším návalům krve jest však tedy příčinou, že krvácení plíce, žaludku a zvláště materníku se u žen velmi zhusta dostavuje a cizíku i nebezpečným bývá. Co se důsledkem toho ženy týče, nedají se stanoviti žádná jeho konkrétní zjevy, jež by výhradně jen ženám připsány byly mohly, a psychologické rozdíly obou pohlaví jeví se jedině v tom, že u ženy převládá hlavně cit, u muže spíše reakce (protipůsobivost), a že jest muž ž. více bytosti, cítici, muž pak více bytosti myslící. Čivy ženy bývají poměrně slabšími dojmy, díky značné podrážděnosti a na podráždění takovém během podílu rychle i veškerý ostatní organismus těla, podráždaje se snadno dojmům vnějším. Muž však působí proti dojmům vnějším učinněji a v jednom směru, z čehož jde, že se odhodlává rychleji k činu, kdežto u ženy, u níž protipůsobivost slabšího stupně dochází, účinek vnějších dojmů bez času rychleji pomíjí. To jest příčinou, proč ženy bolesti čílenou celkem méně na jevo dívá než muž, tedy že se žda, jakoby bolesti trpělivější snášeti dovedla. Ž. vymajíc rychle vnější dojmy, snadnější se chápí než muž, pamět její však není tak věrná, jako pamět mužova, poněvadž nejsouc nadána tak mocnou protipůsobivostí jako muž, dojmy přijaté si nedovede tak osvojovat jako tento. Z též příčinou má ž. větší obrazotvornost avšak menší zmužilost, kteráž jest více podílem mužovým. Úsudky ženy jsou rychlé, k blubšímu však kritickému rozboru

a tudíž k přísným vědám jeví méně chuti a schopnosti. Z těchže příčin převládá u ženy více přichytlost, lásku, soucit, u muže spíše odpudivost, zášť a vypočítavost, uvažující vše dle vlastního „já.“ Za to však jest muž ve své povaze stálejším, odhadlařejším a utužejším, kdežto v povaze ženy nezřídka slabost a nestálost se jeví. Vše co jest věci citu působí na ženu úsilněji a dovede v ní vzbudit i největší sebezapření, z toho jde, že jest ž. muže mnohem trpělivější, že se nedá uchvatit tak brzy zouflastvím, a že tudíž i samovražda, jak statistická dátá ukazují, u žen mnohem méně se vyskytuje než u mužů. Květem veškeré duševní činnosti ženiny jest její láska, jevíci se ne tak k bytostem svého pohlaví jako spíše k muži a co mateřská láska k malým dětem, kteréž podporu a pomoc ženiny nezbytně potřebují. — Ž. v společnosti lidské. Postavení ženy v společnosti lidské řídilo se v rozličných dobách a u rozličných národů vždy dle většího neb menšího stupně vzdělání, dle individuální povahy neb dle náboženství toho kterého národa, a můžeme říci, že čím byl stav ženy v tom neb onom státu trapnějším než utuženějším, tím byla i vzdělanost národu toho bud menší nebo větší, tak že z postavení ženy v jakémž národu vždy přímo a neklamně i na vzdělanost národa onoho souditi jest možno. U větší časti nevzdělaných národů starého i nového světa byly ženy a jsou s většinou až dosud jen poddanými a otrokyněmi muže. Na východě, kde mnohoženství a barem nikterak nejsou k tomu spůsobilými, aby ženě patřené jí úcty a slučného postavení v společnosti zjednaly, jest stav ženy jen politování hodným a nemůže ženu na ten stupeň mravní dokonalosti povznést, jakého schopna jest tam, kde platí jen monogamie. Proto byly ženy již u Židů, kde monogamie nejdříve pronikla, poměrně u mnohem větší větnosti než u ostatních Východjanů. V patriarchálních dobách obývaly sice ženy Židů zvláště stany neb zvláště oddělení společného stanu, braly však nezáhaleny žádným závojem podíl na všech domácích pracích a směly i od hosti a cizinců viděny být. Později, když se vzmohl stát Židovský, změnil se poněkud tento poměr. Vznešené paní žily více v ústrani, obývajíce nejzadnější část domu, chodily se svými muži k hostinám, byly však od paní domu v jejich komnatách zvláště častovány. Práce jejich záležely v obstarávání domácnosti a ve výchovávání dítěk, i na veřejných slavnostech brávaly činného podílu hrou, zpěvem a tanecem, anio i bohoslužbám bývaly nezřídka přítomny. O vysokém jejich společenském postavení svědčí rekyně Debora, Judith, prorokyně Hulda a j. Čím více měla ž. židovská dítka, tím více byla ctěna, bezdětnost byla považována za trest boží. U Egyptanů chystávaly ženy nižších a středních kast práce mimo dům, zanášejíce se i obchodem a orbu, kdežto mužové doma předli a tkali. Ženy vznešenější žily jen svým mužům, dávajíce si sloužiti otroky. Mnohoženství v starém Egyptě nebylo dovoleno, a že byla v nich jak se zdá opravdovou společnicí mužovou. U Řeků bylo postavení žen již v nejstarších dobách vždy čestné, poněvadž vše poukazuje k tomu, že žili Řekové již v nejstarších dobách v monogamii, ačkoliv obcování s kuběnami nebylo pro muže nectivým. Názor Řeků o stejně oprávněnosti ženy s mužem jeví se již v jich mythologii, neb v Olympu byla Héra královou a rovnoprávnou manželkou svého chotě Jovise. Ačkoliv si ženichové nevěsty od rodičů svatebními dary využívali, neznamalo toto výkupné, že jest ž. pouhým zbožím, nýbrž jen že jest využenou a že ji přislíbil v rodině právo, býti svobodnou společnicí mužovou a paní domu.

Jenom otrokyně a kubeny byly jako zboží kupovaný. I u Řeků obývaly ženy zvláště oddělení domu, zvané *Gynaikion*, sdílely s mužem stůl i když cizinci byli přítomni, a vzdalovaly se při hostinách do svých komnat jen tehdy, když počala pitka. Práce jejich záležely hlavně ve tkani, předem, vaření a j. Později, zvláště za doby Perikleovy, staly se ženy řecké zejména Athénské účastnými velkých svobod a hrály podíl i na vědecelském a uměleckém vzdělání, učíc se filosofii, básnické, malířství a j., čímž jedině se díky vysvětliti, že Řecko tak mnohé vzdělané a proslulé ženy mělo. Jako však s jednou strany svoboda tato mnoho k zádechtně a pozdvízení žen Athénských přispěla, počala z druhé strany, zvláště za dob Peloponéských válek, mezi nimi velká nemravnost kořeny své zapoštěti i vytvořila se zvláště třída *hetér* (v. t.), kteréž i do politického života Athénanů často velmi povážlivě se míchaly. Pátráme-li však vzdor tomu po vynikajících ženách starého Řecka, musíme je hledati mezi hetérami, neboť jedině této se otvírala společnost v pravém toho slova smyslu, a jen jim se stávalo přístupným vedení lidské. Po Alexandru Velikém vzdalovali se mužové řeči vždy více a více politických a vžbec veřejných záležitostí, ustupujíce do soukromé domácnosti, čímž ženy řecké počaly nabývat větší výhry v životě společenském, zejména hrály po úmrtí Alexandra Velkého v královských rodinách o jeho věřili se rozdělívých ženy velké úlohy, majice rozhodující často vliv u věcech vysoké politiky. Ode všech ostatních Řeků různily se v mnohem ohledu Spartánky, jímž zákony Lykurgovy velely, by se evišly jako mladíci ve zbraních, v honbě a v jiných tělocvičných umách. Následkem tohoto vychování byly ženy Spartánské více hrđe než skromné, více surové než jemné, až s druhé strany je láska k vlasti, odhadlost a přísná mravnost u velké míše zdobila. V pozdějších dobách však se zahnila i mezi nimi hrubá smyslnost a mnohé nemravy jiného druhu. Mezi věmi Řeky prokazovali ženám největší úctu Pythagorovci, věnujíce mnohon píli na duševní jich vzdělání, a nejproslulejší Řekyně vyházely z jejich škol. Staré Římanky vyznačovaly se významností, přísností a mravností. Jakkoliv byly co manželky pod neohmenou moc svých mužů, měly v rodinách přece veliký vliv na výchovu dítka a na ostatní domácí záležitosti. Básnických a duchaplných povah nalézáme mezi Římankami po skrovnu, za to však se mohou vykázati Korneliemi, kteréž syny své, co ochránce vlasti, prvními svými ozdobami nazývaly. Cloelia a Veturie zaujmají co římské vlastenky čestné místo v dejinách. Po zboření Karthaginy a Korintu, kdy východní luxus staré mravy republiky Římské podrávati počal, klesla i význam žen římských, a v době císařské nastala mezi nimi úplná znemravnost. Rozličná spiknutí, vraždy osnované z ohledu osobních i politických měly za následnice své zhusta ženy, jakž o tom svědčí jména Livie, Julie, Agripiny, Messaliny, Poppaeje, Faustiny a j. I u starých Galů, jakkoliv měl muž plné právo nad ženami, byly tyto u velké významnosti. Ženy Germánů byly s muži v týchž přibytcích, obstarávaly práce domácí, šly čast pro sebe a muže své, a provázely s dětmi všechny do bitev. Nářek jejich poháněl často couvající bojovníky do nového boje a byl-li tento ztracen, vraždily často samy sebe a své dítě, aby se nestaly otroky vítězů. Za to požívaly ženy germánské velké významnosti. Jenom knížata a bohatší z lidu mivali po vše ženach, obecný lid žil většinou v monogamii. Mnohé z žen germánských byly od lidu ctěny jako prorokyně. Ze též u starých

Slovanský výběc a u Čechů zvláště byly ženy v domácím i společenském životě u velké významnosti, i tom svědčí nejen četná podání i celá povaha Slovanů, nýbrž i určité historické správy, o výrovnost žen a muži, jmenovitě v ohledu řeckém. Že Slovanký stará i obecného vzdělávání veřejných záležitostí se účastnily, o tom nám avěd Zelenohorský rukopis, jež mluví o děvách svatých věštibám vitézovým, o věhlasné Libuši a j. Postavení žen klesalo časem u všech starých národů, jakmile počala národa užírat kořeny jejich, aby muž ženu svou miloval a tato jemu v všem dobrém poslušnou byla, ne však co podání, nýbrž co stejně oprávněná manželka. V Marii, mateř Kristově, postavilo křesťanství ženám vzor, právo ženskosti a právho mateřství. Z žily křesťanské, románského a maurického vyuvinul se onen rytířský kultus žen, kterým se celý středověk tak zvláště vyznačuje, že by se mohl právem zlatou dobou žen nazvat. Povinností rytířovou bylo paní v každém případě chránit, a urážka paní měla pro rytíše za následek ztrátu jeho rytířských odznaků. Toto ctění žen bylo rozšířeno nejvíce ve Španělsku, Itálii, Francii, Anglii a Německu, a veškerá počátky doby tehdejší, pěstovaná trubadury a miunesaengry, stála ve službě krásného pohlaví. Poněnáhlou počal se však tento kultus přeháněti, a vystoupil z menšího půrizenosti zvrhl se mnohdy až na směšné pivoření, kteréž došlo zejména ve Francii, kde rytířství se v galanterii proměnilo, největšího rozšíření. Jako má každá věc svou dobrou a zlou stránku, tak to bylo i s působením křesťanství na postavení žen ve společnosti. Kdežto s jednou strany učinil kult Marie ze žen bytost váženou, tak naopak působil vzniklý asketismus, záležející v opovrhování ženami, zrušení sňatků kněžských, středověké klášternictví, soudy čarodějnictví a mnohá jiné církvi křesťanskou zavedené rády velmi trudná na průběh záležitostí ženského pohlaví. Čím byla na př. ž. otecům díky významu? Ničím jiným, než jen nástrojem hřešku, svádkyní mužovou, skrze kterouž přišel hřich dědičný na svět; ona byla původem neštěstí lidského, její krásá byla dílem däblowým a zasluhovala jen opovržení mužovo. Manželství samo, které Kristus na svátost povzněsil, bylo považováno za poměr nečistý, právě křestana nehodný; kdo chtěl život svátky věsti, musil se státici žen. To mělo brzy za následek bezženství kněží na počátku až krutými prostředky se strany stolice Římské prováděné, je hož účinky byly ve středověku a jsou až dotud žalostné, připisujíce málo ke společenskému povznesení pohlaví ženského. Tento směr nezůstal ovšem, též bez vlivu na zákonodárství rozličných národů evropských. Ž. byvá až dotud živa v poměrech dosti příznivých, počala být považována se stanoviska na boženského a mravního za bytost podřízenou a namnoze i nehodnou, a nemohla tudíž v očích zákona platiti za muži rovnou. Při tom nesmíme zapomenout, že ve světě slovanském zůstal i v dobách těchto vzhledem k ženám ušlechtilejší mrav a spravedlivější zákon, nežli na západě románsko-germánském a tím vysvětluje se snadno ta okolnost, že v Rusku, jinak kulturně opozděném nabývá za našich dnů rovnoprávnost ženského pohlaví rychleji pudy nežli v samém svobodném Angliku, kde obecný zákon byl v středověku i v dobách pozdějších k ženám velmi nešetrný. Pohledneme-li zpět na všecky středo-

věk státy evropské nabýváme českého výrovnání, že stav žen byl v nich lepší; že kromě sňatku, nebo i svatby, i v společnosti lidské a oprávněnost ženy, z níž se setkává křesťansku, ustoupila služebné po svatbě, a později duch francouzský, když se jen jistým zevněm dvořením se mladým a manželství však nebylo hleděno k rytířům, odcházejicí do boje nebo nebylo oprávněným, zavírat manželku a obnovovat ji, veškeré osobní své správy nebyla ž. trpěna, a pokud uposlechnutí hlasu svého nadání ženskosti, bud co básněk bud co lidi žádali a nezřídka i upalována když bylo postavení ženy v sítě než promluvime o postavení žen a to moderní otázce emancipační, pohledme krátece, že ženská v severní Americe, Rosedalecký a průmyslový stojí v severoamerických vysoko nad Irenou, tudíž divu, že tam otázka o narovnání poměru mezi oběma radách spravedlnosti a rozumu, postupu nejdále pokročila. Zřejmě milionové černochů v lidském uvedení byli, zavádalo v Americe tovární v otázce ženské, a za přiblížila se otázka tato více vše k sítě celou dobu dřívější, a nesmíme kdy se ještě o mnoho jedná, cíti významou, i v otázce emancipační za Amerikou všechno pozadět zápas jednotlivých tříd, ženského dělnictva o nadýládu, a tudíž k tomu o rovnoprávnost mezi muži žádat, aby Evropa postavila svého programu již dnes rozlučku. Musíme ovšem též dozvědět, že v Evropě otázce ženského ustupky, tak že se dá očekávat bez věho hluku rovnoprávný pohlaví ustálí, neb již dnes v Itálii, v Rakousku a částečně kdežto v římských občanských a společenských jednotkách jednoho pohlaví druhé a tyto v našich dobách jedněkdy vyššího zdokonalení se často potřebuje, nahraditi jej zákon. Ponechávajíce úsudku každého, když provést v životě praktickou dílnou rovnosti obou poloh, práv rozumná a spravedlivá, když se jím poskytne vzdělání, aby se dovedly k pravovatit, a aby si v případě svobodné zaměstnání takové, rade a schopnosti oprávňují, lečností přiznává právo k práci a p. j. Ž. jsouc obyčejnější a mnohdy i svádomitní, musí přece velmi zhubit na zkracujíce mzdu jen proto, že stejný čas stejně práce

hů zvláště byly ženy v dohotové u veliké významnosti, podání i celá povaha historické správy o roce jmenovitě v ohledu dudu i obecného vzdělávání často, o tom nám svědčí mluví o děvách vydání o věhlasné Libuši a j. — sem u všech starých nazára užírat kořeny jejich anosti. K čestnostem, kam totiž vniklo, zapisuje výhodnější poměry, nauka prý zřejmě větu, že ženské manželství na svátku u miloval a tato jemu veila, ne však co poddaná manželka. V Marii, matce násři ženám vzor pravé církvi. Z živlu křesťanského vyvinul se onen, m se celý středověk, by se mohl právem zlatovinnosti rytířovou bylo znít, a urázka paní měla jeho rytířských odznaků, nejvíce ve Španělsku, necku, a veškerá poeme ibadury a minnesaengery, hlaví. Ponenáhlou počátku, a vystoupil z města až na smášeň pivo. Francii, kde rytířství se výše vysoké rozšíření. Jako a zlou stránku, tak to naství na postavení žen edné strany učinili kultou, tak naopak působil i v opovrhání ženami, římské klášternictví, jiné církvi křesťanskou, na průběhu záležitostí a na př. ž. otocím církevním nástrojem, hřichu, kterouž přišel hřich dle odem neštěstí lidského, vým a zasluhovala jen ví samo, které Kristus učován za pomáhají, kdo chtěl život žen. To mělo být, a počátku až krutými římské provádění, a u a jsou až dodnes žá polečenskému pozvane, směr nezistal ověsmi tví rozličných národních živá v poměrech domávána se stanoviska na podřízenou a namnoz v očích zákona, plati, esmíme zapomenout, i. v. dobách těchto jí, mrav a spravedli ománsko-germánském okolnosti, že v Rusku bývá za našich dnů i rychleji, pudy než kde obecný zákon, pozdějších k ženám, pět na všecky středo-

víké státy evropské nabýváme čím dále tím více převádění, že stav žen byl v nich v celku velmi neúčtený, že krom sňatku nebo kláštera nežávalo město v společnosti lidstva a že samostatnost a oprávněnost ženy, a níž se setkáváme v starém Řecku a Římě, ustoupila služebné podrobenosti. Duch rytířský a později duch francouzské a německé galanterie jevil se jen jistým zevnějším, často přehnaným dvořením se mladým a hezkým dánem, v manželství však nebylo hleděno přílišné šetrnosti, rytíř odcházející do boje neb na lov mněl se být oprávněným, zavírat manželku svou do komnat a sbavovat ji veškeré osobní svobody. Ve velejně právě nebyla ž. trpěna, a pokusila-li se některá, nejdřív hlasu svého nadání objevit se v řetězosti, bud co básnířka bud co lékařka, byla ihned ohlášena a nezřídka i upalována co čarodějnici. Takové bylo postavení ženy v středověku. Dříve ještě, než promluvime o postavení žen v nových dobách i moderní otázce emancipace žen na pevnině evropské, pohledme krátce, jak pokročila otázka ženská v severní Americe. Rozvoj politický, společenský a průmyslový stojí v Spojených obcích severoamerických vysoko nad poměry evropskými, i tento tudíž divu, že tam otázka ženská, totiž otázka o porovnání poměru mezi oběma pohlavími na základech spravedlnosti a rozumu, v přirozeném svém postupu nejdále pokročila. Zrušení otroctví, jímž bylo milionové černoši v lidská svá práva rázem uvadeni byli, zavdalo v Americe nový popud k agitaci, v otázce ženské, a za posledních pěti let přiblížila se otázka tato více k svému rozluštění nežli počas dobu dřívější, a nesmíme se diviti, že u nás, kde se ještě o mnach jedná, co jest již v Americe vše významou, i v otázce emancipaci ženské jsme ještě za Amerikou valně pozadu. V Evropě však ještě zápas jednotlivých tříd, šlechty, měšťanstva a duchovny o nadvládu, a tudíž zde běží ještě v mnoha v rovnoprávnost mezi muži, a tudíž nelze ani říci, aby Evropa postavila mezi přední články svého programu již dnes rozluštění otázky ženské. Muslimé ovšem též doznati, že se průběhem času díl v Evropě otázce ženské mnohdy dosti značné skupky, tak že se dá očekávat, že se poněkud bude všechno blížku rovnoprávný poměr mezi oběma pohlavími ustálí, neb již dnes požívají ve Francii, Itálii, v Rakousku a částečně i v Rusku ženy některých práv občanských a společenských, kterých do nedávna ještě postrádaly. Tažme se nyní, v čem alež otázka ženská, a které jsou obtíže, s nimiž ještě ji zápasí. John Stuart Mill vyjadřuje se o ní asi témoto slovy: „Princip, jímž se řídí nynější poměr mezi oběma pohlavími, totiž zákonitá podřízenost jednoho pohlaví druhému, jest bezprávný, i když v našich dobách jednu z hlavních překážek výššího zdokonalení se člověčenstva, i vysvítá tedy potřeba, nahradit jej zásadou úplné rovnosti.“ Poučující usudku každého, zda jest možné čili ne provést v životě praktickém v každém případě úplinou rovnost obou pohlaví, minimě, že zákon práva rozumná a spravedlivá emancipaci žen v tom, když se jim poskytně přiležitosti aby se vzdaly, aby se dovedly k samostatnosti své připravovali, a aby si v případě potřeby mohly volit i využití zaměstnání takové, k jakémuz je touha veda a schopnosti oprávňují, když se jim ve společnosti přiznává právo k stejně mzdě za stejnou práci a. j. Ž., jsouc obyčejně skromnejší, trpělivější a mnohdy i svědomitější v práci než muži, musí přesce velmi zhubata na to patřiti, jak se ji ukrajuje mzda, jen proto, že jest ženou a že prý v stejný čas stejně práce s mužským nevykoná.

Proto náleží též k jednomu číslu programu emancipace učiniti přítrž vyloučení žen z rozličných živností, neboť jest zajisté křivdou, vytýkat ženě s jedné strany že práce její nevydá za práci mužovou, a zaměstnávat ji přece s druhé strany nejtěžšími pracemi tělesnými, jak to v novějších dobách zvláště u staveb rosilých železnic velmi zhubata vídáme. V Americe ž. oné drsné práce nekoná, tam ji nevidíme štipati, kámen tlouci, těžké džbary nositi a j. a Amerikán obmezuje ženy, spíše ze šetrnosti než z bezpráví jen na jistý menší kruh působnosti, kdežto u nás se společnost některak nezdráhá stavěti pohlaví ženské v nejnižších pracích na roven pohlaví mužskému, za to však je tím spíše obmezuje v vyšším vzdělání a u výhledávání si samostatného chleba živnostmi vysokými, než jsou nejhrubší práce nádennické. Že se emancipace ve smyslu jak jsme zde povídali provést dá, o tom svědčí zkušenosti nabité ve věci této za našich dnů v Americe i v Evropě. Lékařky nejsou již na př. v Americe žádnou významostí, úřadovaná na poštách, při telegrafech a při rozličných jiných administrativních odborech zastávají ženy v Americe a na mnohých místech i u nás právě s takovým zdarem jako mužové. Sfně universit v Londýně, v Kambriďi a v Irsku jsou od r. 1871 ženám právě tak přistupeny jako mužům, a toužebdobou uzavřela i universita Vídeňská, přijimati ženské studující lékařství bez všeho ohmezení. V jednom z posledních zasedání parlamentu anglického nabyla agitace pro rovnoprávnost ženského pohlaví tím praktického významu, že bylo ženám příknoto právo voliti i volenou být do výborů školních, a těž právo k volbám v obcích městských, tak že aspoň neprováděné ženy anglické se mohou učastnit při volbách obecních a školních o týchž podmínkách, kteréž platí pro muže. Právo volební žen do sněmu, jakkoli v prospech jeho ve sněmovně anglické a v posledních dobách Majorořem i ve sněmovně uhereské již častěji agitováno bylo, nebylo až dosud učineno. Proti emancipaci žen až do nejkrajnějších důsledností zásady všeobecné rovnosti v sociálním i politickém životě dá se však právem postavit námítka, že ž. přirodou a vlastní povahou svou jest poukázana více na domov a na rodinu než do života veřejného, a ne bez významu podotkl Eötvös ve svých aforismech politických, že v tom okamžiku, kdybychom přiznali ženám úplné rovné právo s muži, pominula by těž žetrnost a mnohonásobné ohledy mužů na ženy, které již jen proto, že jsou slabšími a mužům podřízenými se býti z dala, mnohých zvláštních výhod ve společnosti požívají. Srov. Karel Jonáš, Ž. ve společnosti lidské, zvláště v Anglii a v Americe. (Ženská bibliotéka v Praze 1872), *Recherches sur la condition civile et politique des femmes depuis les Romains jusqu'à nos jours* od Labrulaya (v Pař. 1843), *Wainwright, Women of the bible* (v Nov. Yorku 1846). Bbk.

Ženich (lat. *sponsus*) zove se muž od okamžiku zaslíbení se s nevěstou až do té doby, kdy s ní uzavírá platný svazek manželský. Ostatně v. čl. Nevěsta.

Žentour jest hřídel stojatý, kolem něhož navinuta jest část provazu, jehož druhý konec k břemenu jest přidělan, tak že otáčením hřídele a navíjením se naň provazu břemene se s místa odvleká. Točení hřídele děje se rameny kolmo z něho odstupujícimi vodorovnými, na kteráž působí pak bud lidé (z. ruční), anebo se připřahuji talouni; konč, voli a j. (z. koňský), chodící stálé okolo hřídele. Ž. ruční k tahání břemen nazývá se obyčejně vratičlo, a náleží sem také velké vratičlo